

İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

Uluslararası International
Kâtip Çelebi

Araştırmaları Sempozyumu | Research Symposium
Bildirileri | Proceedings

Editörler Editors

Turan GÖKÇE
İrfan KOKDAŞ

Mikail AÇIPINAR
Özer KÜPELİ

Uluslararası International
Kâtip Çelebi

Araştırmaları Sempozyumu
Bildirileri

Research Symposium
Proceedings

Turan GÖKÇE
İrfan KOKDAŞ

Mikail AÇIPINAR
Özer KÜPELİ

İzmir 2017

İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

Uluslararası International
Kâtip Çelebi

Araştırmaları Sempozyumu | Research Symposium
Bildirileri | Proceedings

Editörler Editors

Turan GÖKÇE
Mikail ACIPINAR
İrfan KOKDAŞ
Özer KÜPELİ

izmir 2017

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Yayın No: 7

Uluslararası Kâtip Çelebi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, 26-28 Mart 2015, İzmir = International Kâtip Çelebi Research Symposium Proceedings 26-28 March 2015, İzmir / Editörler: Turan Gökçe, Mikail Acıpinar, İrfan Kokdaş, Özer Küpeli, İzmir: İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, 2017.

xii, 384 sayfa; 24 cm.

ISBN 978-605-84722-6-6

1. Sempozyum - Bildiriler; 2. Katip Çelebi, 1609-1657; 3. Tarih; 4. Coğrafya; 5. Biyografi
I. Gökçe, Turan; II. Acıpinar, Mikail; III. Kokdaş, İrfan; IV. Küpeli, Özer

Bu eserin, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Yönetim Kurulu'nun 05.04.2016 tarih ve 2016/13 sayılı toplantısında alınan 06 numaralı kararı uyarınca, basılı kitap olarak basılmasına karar verilmiştir.

© İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Yayınları

Sertifika No: 23705

Eserin hukuki ve etik sorumluluğu yazarlara aittir. Tüm hakları saklıdır. Bu kitabın yayın hakkı İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi'ne aittir. İzinsiz kopyalanamaz ve çoğaltılamaz.

Kapak Resmi: *Tuhfetü'l-Kibâr fî Esfârî'l-Bihâr*'dan göke minyatürü

Kapak Tasarımı: Uğur Bakan

ISBN: 978-605-84722-6-6

Adres:

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Rektörlüğü,
Balatçık Yerleşkesi, 35620 Çiğli İzmir-Türkiye

Telefon: +90 232 329 35 35/1255 **e-posta:** ykb@ikc.edu.tr

Belge-geçer: +90 232 386 08 88 **web:** ykb.ikc.edu.tr

Meta Basım Matbaacılık Hizmetleri

87 Sok. No: 4/A, Bornova-İzmir

☎ (0 232) 343 64 54 - ✉ metabasim@gmail.com

İzmir, Mayıs 2017

Uluslararası International Kâtip Çelebi

Araştırmaları Sempozyumu
26-28 Mart 2015, İzmir

Research Symposium
26-28 March 2015, İzmir

Düzenleme Kurulu / Organizing Committee

Prof.Dr. Muhsin AKBAŞ

Prof.Dr. İdris BOSTAN

Prof.Dr. Feridun EMECEN

Prof.Dr. Thomas D. GOODRICH

Prof.Dr. Turan GÖKÇE

Prof.Dr. Jean Louis BACQUE-GRAMMONT

Prof.Dr. Turan KARATAŞ

Prof.Dr. Levent KAYAPINAR

Doç.Dr. Özer KÜPELİ

Doç.Dr. Orliq SABEV

Doç.Dr. Cahit TELCİ

Doç.Dr. Nabil al-TIKRİTİ

Dr. Mariqos SARIYANNIS

İÇİNDEKİLER

Takdim _____	VII
Sunuş _____	IX
Teşekkür _____	XI

I. Bölüm/Part I Kâtip Çelebi Dönemi Düşünce Dünyası The Mental World in the Age of Katip Celebi

Bilal Yurtoğlu Kâtip Çelebi'nin Düşünce Dünyasından Görünümler _____	3
Marinos Sariyannis Katib Celebi's Position in Early Modern Ottoman Political Thought _____	23
Mustafa Kara Kâtip Çelebi'nin Kadızâde ve Sivasîlere Bakışı ve Şemseddin Mısırî'nin Bir Risalesi _____	35
Mehmet Ali Ünal Kâtip Çelebi ve Kadızâdeliler Zihniyeti _____	51
Zeynep Aycibin Kâtip Çelebi'nin Eserlerinde Siyasi Tenkitler: Osmanlı Tarih Yazıcılığında Tarafsızlık ya da Tarafılık Üzerine Bir Atıf Denemesi _____	75
Kemal Sözen Kâtip Çelebi'de Bilgi ve Yöntem _____	87
Hatice Toksöz Âlemden Allah'a: Kâtip Çelebi'ye Göre Mârifetullah _____	103
Mustafa Alkan & Ferdi Gökbuğa Kâtip Çelebi'nin Medeniyet Anlayışı _____	117

II. Bölüm/Part II Kâtip Çelebi ve Eserleri Kâtip Celebi and His Works

Nabil al-Tikriti An Ottoman View of World History: Katib Celebi's Takvimu't-Tevarih _____	127
Orlin Sabev Kâtip Çelebi ve İbrahim Müteferrika _____	151

İnan Kalaycıoğulları	
İbrahim Müteferrika ve Cihânnümâ'ya Yaptığı Ekler _____	173
Ayşe Kayapınar	
Johann Carion Kroniğinin Kâtip Çelebi Tercümesine Dair _____	191
Levent Kayapınar	
Türkiye'de Bizans Çalışmalarının Öncüsü Olarak Kâtip Çelebi _____	209
M. Hakan Cevher	
Kâtip Çelebi ve Musiki! _____	235

III. Bölüm/Part III

Osmanlı ve Avrupa Coğrafyası

Ottoman and European Geography

Osman Gümüüşü	
Kâtip Çelebi'nin Türk Coğrafya Tarihindeki Yeri Üzerine _____	243
Nazan Karakaş Özü	
Coğrafyanın Cihannümâsı: Coğrafyacıların Cihannümâ İncelemeleri _____	265
Şenol Çelik	
Kâtip Çelebi'nin Fezlekesi'nde Padişah Seferlerine (Seyahatlerine) Dair Verilen Bilgiler ve Kaynakları _____	279
Ersin Gülsoy	
Kâtip Çelebi'nin Girit Seferi Hakkında Verdiği Bilgilerin Arşiv Vesikalarıyla Karşılaştırılması _____	321
İrfan Kokdaş	
17. Yüzyıl Osmanlı Dünyasında Coğrafi Anlayış ve Yönetim Zihniyetinde Kopuş ve Devamlılıklar: Kâtip Çelebi'de Rumeli ve Bosna _____	345
Yusuf Oğuzoğlu	
Kâtip Çelebi'ye Göre Karadeniz Dünyası _____	357
İbrahim Şirin	
Kâtip Çelebi'nin Avrupası _____	367
Vehbi Günay	
Sempozyumla İlgili Haberler _____	381
Dr. Thomas D. Goodrich Anısına _____	385

TAKDİM

Ölümünden 353 yıl sonra 2010 yılında kurulan üniversitemiz Katip Çelebi adını alarak, önemli bir misyon üstlenmiştir. İsmi ön plana çıkarmış olduğu bu görev, bilimsel çalışmalarla üretilen bilgi ile ilme katkıda bulunmak, bu arada “Çelebiler Yüzyılı” olarak anılan 17. yüzyıla damgasını vurmuş olan Kâtip Çelebi’yi merkeze alarak Osmanlı medeniyetini bütün boyutları ile araştırmaktır.

Henüz ilk altı yılını tamamlamış olmakla beraber, üç temel alanda ve bu arada Kâtip Çelebi’nin müktesebatı ile ilgili Sosyal Bilimler alanında akademik çekirdek kadrolarını tamamlamış olan üniversitemiz, yürütülen bilimsel araştırmalarla hedefe doğru yol almaktadır. Bununla birlikte yürütülen akademik ve sosyal faaliyetlerle ismini taşıdığı Kâtip Çelebi’nin Dünyada, Türkiye’de ve İzmir kamuoyunda layığıyla tanınır, bilinir ve takdir edilir olmasına gayret sarf etmektedir.

Kâtip Çelebi ile ilgili olarak yürütülen akademik faaliyetler zincirine eklenecek önemli bir halka olarak tasarlanmış olan “Uluslararası Kâtip Çelebi Araştırmaları Sempozyumu” söz konusu gayretin bir ürünü olarak gerçekleştirilmiştir.

Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi ile Kâtip Çelebi Araştırma ve Uygulama Merkezi’nin önderliğinde düzenlenen sempozyumda iki günde 8 oturumda toplam 34 bildiri sunularak müzakere edilmiştir.

Kriz ve değişim döneminde yaşamış çok yönlü bir bürokrat ve âlim olan Kâtip Çelebi’nin eserleri, çağı, düşünce dünyası ve sair boyutlarının ele alınarak tartışıldığı bildiriler, her şeyden önce ihtiyaç duyulan bilimsel zeminin oluşması yanında, mevcut bilginin tahkiki ile yeni bilgi üretimine katkı sağlayacaktır. Kitap halinde yayımlanan kitap aynı zamanda Kâtip Çelebi’nin adını taşıma sorumluluğu ile hareket eden üniversitemizde ve ülkemizde yürütülen ilgili çalışmalara ivme kazandıracaktır.

Sempozyuma bildiri ile katılan yerli ve yabancı bilim insanları başta olmak üzere, organizasyonda emeği geçen herkese teşekkür eder, yayımlanan kitabın ilgili araştırmalara katkı sağlayarak, yeni çalışmalara ilham kaynağı olmasını dilerim.

Prof. Dr. Galip AKHAN
Rektör

SUNUŞ

Osmanlı İmparatorluğu'nun önemli çalkantılar yaşadığı XVII. yüzyılın ilk yarısı aynı zamanda Kâtip Çelebi'nin çok yönlü eserlerini ortaya koyacağı bir döneme de işaret etmektedir. Aynı dönem Avrupalılar için, Rönesans ve Reform hareketleriyle *modern* bir bakış açısı ve anlayışla yeniden doğuşlarını simgeleyen, anakaraları dışında bulunan dünyaya yönelik politikalarını değiştirdikleri bir dönemin başlangıcını ifade ederken; Osmanlı Devleti açısından sonuçsuz savaşlar, iç karışıklıklar, taht mücadeleleri, dinî gruplar arasındaki çekişmeler, hülâsa, devlet düzenini sarsacak nitelikteki gelişmelerin her geçen gün derinleştiği bir süreç olarak tezahür ediyordu. Devletin yeniden intizama ve eski kudretine kavuşturulması çabaları Osmanlı ileri gelenlerinin kafalarını yorarken, Kâtip Çelebi de kaleme aldığı bazı eserlerinde bunlarla ilgili fikirlerine yer vererek ilgililere ışık tutmaya çalışmıştır.

1609 yılının Şubat ayında İstanbul'da dünyaya gelen Mustafa, namıdiğer Hacı Halife veya Kâtip Çelebi, babasının devlet kademelerindeki farklı vazifeleri sayesinde birçok çağdaşına nazaran oldukça ayrıcalıklı bir ortamda yetişme şansına sahip oldu. Henüz beş yaşındayken aldığı ilk dinî eğitimini, Osmanlı mali yapısı içerisinde farklı şekillerde devam ettirmesiyle sonuçlandırdı. Anadolu Muhasebeciliği Kalemî'ne çırak olarak girmesiyle çeşitli hesap usullerinin yanı sıra siyâkat ve erkam gibi yazı türlerini öğrendi. Kısa süre sonra katıldığı Abaza İsyanı'nın bastırılmasında ve Bağdat Seferleri'nde kayda değer tecrübeler edindi. Bu ilk seferlerin ardından daha başka sefer ve muhasaralarda da yer alan Kâtip Çelebi, son olarak 1635 yılında katıldığı Revan Seferi'nin ardından ömrünün geri kalan kısmını ilmi çalışmalara vakfetti. Henüz genç yaşta parasının kayda değer kısmını kitaplara ayırarak daha fazla ilgi duyduğu tarih, tabakat ve vefeyât türü eserlerin büyük bir bölümünü okudu. Devrinin önde gelen âlimlerinden dersler almaya devam ettiği gibi bir süre sonra kendisi de ders vermeye başladı. Hayatının son günlerine doğru çeşitli konularda eserler telif etmiş, ancak kısa ömrü 1657 yılında son bulmuştu.

Sadece çağı değil sonraki devirler için de saygı ve övgüyle anılan bir isim olan Kâtip Çelebi'nin 48 yıllık hayatına sığdırdığı eserleri yalnızca yaşadığı coğrafyayı değil Batı ülkelerini de etkilemiştir. Günümüzde birçok eseri yabancı dillere çevrilmiş olan bu büyük ilim adamı ve çalışmaları hakkında yapılan araştırmalar hâlâ süregitmektedir. Ağırlıklı olarak tarih ve coğrafya alanlarında eserler vücuda getirmekle birlikte farklı konularda da çalışmalar ortaya koymuştur. Devrinin çok okuyup yazan entelektüelleri arasında gösterilen Kâtip Çelebi'nin tarih, coğrafya, astronomi, fıkıh, matematik ve tıp ilimlerine ilgi duyduğu, şahsi kütüphanesinde binlerce kitap bulunduğu rivayet edilir. Okumakla aynı ölçüde, bilgiyi kitaba dökme noktasında da hünerlerini gösteren Çelebi'nin yirmiden fazla eseri bulunmaktadır. Bunlardan başlıcaları; *Keşfü'z-Zunûn an Esâmi'l-Kütübi ve'l-Fünûn, Süllemi'l-Vüsûl ilâ Tabakâti'l-Fuhûl, Fezleketü Akvâli'l-Ahyâr fî İlmi't-Tarih ve'l-Abbar, Takvimü't- Tevârih, Müntehab-ı Bahriyye-i Pirî Reîs bin el-Hâc Mehmed Reîs hemşîrezâde-i Kemal Reîs, Cibânnümâ, Düstûri'l- 'Amel li-ıslâhi'l-Halel, Tuhfetü'l-Kibâr fî Esfâri'l-Bihâr, Mîzânü'l-Hakk fî İhtiyari'l-Ehakk, Tuhfetü'l-Ahyâr fî-Hikem ve'l-Emsâl ve'l-Eş'âr* ile *Levâmiu'n-*

Nûr fî Zulümât-ı Atlas Minor, Mülûk-i Küffâr Tarîhi ile *Tarih-i Kostantiniyye ile Kayâsıra (Revnakü's-Saltana)* gibi tercüme eserlerdir.

Elinizdeki kitap İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi ile Kâtip Çelebi Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından 26-28 Mart 2015 tarihleri arasında İzmir'de düzenlenen *Uluslararası Kâtip Çelebi Araştırmaları Sempozyumu*'na sunulan bildiri metinlerinden oluşmaktadır. Osmanlı bilim ve fikir dünyasının en seçkin simalarından biri olarak, adının ölümsüzleştirilmesi amacıyla 2010 yılında İzmir'de kurulan bir üniversiteye verilmesi, çatısı altında bulunan bilim insanlarına ayrı bir sorumluluk yüklemiştir. Bu münasebetle, bünyesinde barındırdığı Kâtip Çelebi Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin öncülüğünde Kâtip Çelebi ile ilgili araştırma ve çalışmalara yeni bir yön vermek ve başlangıç olarak konunun uzmanlarını bir araya getirecek bir toplantı organize etmek üzere yola çıkılarak 26-28 Mart 2015 tarihleri arasında düzenlenen sempozyum, başarıyla gerçekleştirilmiştir. Böylece akademik mahiyette ve uluslararası düzeyde gerçekleştirilen toplantıda altı ülkeden onlarca bilim insanı bir araya gelmiştir. Tematik konular çerçevesinde üç gün süren sempozyum boyunca her biri Kâtip Çelebi'nin farklı çalışma alanlarını ve yönlerini derinlemesine irdeleyen ve alana yeni bakış açıları getiren kıymetli bildiriler sunulmuştur.

Bu yayının amacı; Kâtip Çelebi'nin eserleri ve düşünce dünyası üzerine farklı disiplinlerden bir araya gelen bilim insanlarının ortaya koyduğu çalışmaların sadece akademik camianın değil, ayrıca konuya ilgi duyanların da faydalanabileceği bir başvuru kitabı olarak bilim dünyasına kazandırılmasıdır. Bu bakımdan program çerçevesinde *Kâtip Çelebi'nin Düşünce Dünyası, Çelebiler Çağı, Cihannümâ, Sosyal ve Ekonomik Hayat, Kâtip Çelebi ve Eserleri, Denizcilik Tarîhi ve Kartografya ve Osmanlı ve Avrupa Coğrafyası* gibi tematik konulara göre sunulan bildiriler, kitapta üç bölüm halinde düzenlenmiştir. İlk bölüm temel olarak sadece Kâtip Çelebi'nin değil döneminin siyaset, coğrafya ve din algısını inceleyen yazılardan oluşmaktadır. Bu anlamda Kâtip Çelebi'nin metafizik ve bilgi üretimi arasında kurduğu ilişki, dönemin önemli siyasî ve dinî gruplarından olan Kadızadeli'lere bakışı ve 17. yüzyıl Osmanlı siyasî düşüncesinin erken modern döneme ilişkin tartışmalarla olan bağlantısı özel olarak irdelenmiştir. Kâtip Çelebi'nin eserlerinin incelenmesine dayanan ikinci bölümde, bunların o dönemde algılanış şekilleri ve eserlerinde faydalandığı Avrupa kaynakları tartışılmıştır. Ayrıca bu bölümde Kâtip Çelebi'ye atfedilen eserlerin ona aidiyeti üzerine mevcut tarih yazımına yeni yaklaşımlar getirilmesi gerektiği ortaya konmuştur. Üçüncü bölüm ise Kâtip Çelebi'nin eserlerindeki Osmanlı ve günümüz Avrupa sınırları üzerine ürettiği bilgileri ele almaktadır. Bu kısım, Kâtip Çelebi'nin coğrafyacılığı ve Türk coğrafya tarihindeki yerinin yanısıra Avrupa, Balkanlar, Anadolu, Akdeniz ve Karadeniz'in bir 17. yüzyıl Osmanlı entelektüel tarafından nasıl algılandığı konusu üzerine yoğunlaşmıştır.

Editör Heyeti

İzmir 2017

TEŞEKKÜR

Uluslararası Kâtip Çelebi Araştırmaları Sempozyumu şüphesiz birbirinden değerli ve konuya hâkim bilim insanlarının bir araya gelmesine olanak sağlarken, bu sempozyumun ortaya çıkışında başından beri en büyük emek Prof. Dr. Turan Gökçe ve Doç. Dr. Cahit Telci tarafından sarf edilmiştir. Aylar süren haberleşme ve görüşme trafiğinin yanı sıra programın ortaya çıkmasında gösterdikleri çaba için kendilerine teőekkürü bir borç biliriz. Diğer yandan sempozyumun gerçekteşebilmesi için maddi imkânlarını bizden esirgemeyen Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Başkanı Prof. Dr. Turan Karataş ve UNESCO ile birlikte üniversitemizin bütün olanaklarını seferber eden İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Galip Akhan'a en kalbî Őükranlarımızı sunarız. Organizasyonun her aşamasında yer alan İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Sekreteri Cem Katırcı'ya, Fakülte personeline ve Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencilerimize ayrıca teşekkür ederiz.

Anılması gereken uzun bir isim listesi mevcut olmakla birlikte etkinlik boyunca, organizasyonda ve katılımcıların her türlü ihtiyacının karşılanmasında hüsnüniyetle çaba gösteren öğrencilerimizi de anmak gerekir. Tüm bu çaba ve desteklerin bizi, önümüzdeki yıllarda Kâtip Çelebi ve eserleri üzerine daha dar kapsamlı ancak yoğun içerikli çalıştayların yapılması hususunda teővik ettiğini de belirtmek isteriz.

Editör Heyeti